

**EKONOMSKA ŠOLA CELJE,
GIMNAZIJA IN SREDNJA ŠOLA**

**MOŽNOSTI IZOBRAŽEVANJA MLADOLETNIH
ZAPORNIKOV V CELJU**

Raziskovalna naloga

Avtorici:

Lara Renko, 3. e

Nuša Zvonar, 3. e

Mentorica:

mag. Marjeta Šelih

Lektorica:

Majda Lesjak, prof.

Celje, marec 2018

ZAHVALA

Zahvaljujeva se ravnateljici Ekonomske šole Celje, gospe Bernardi Marčeta za spodbudo in podporo pri raziskovanju. Posebna zahvala gre tudi odvetniku Marku Pušu in zaposlenim v celjskem zaporu za izčrpne intervjuje. Zahvaljujeva se tudi profesorici Majdi Lesjak za lektoriranje naloge. Predvsem pa se zahvaljujeva najini mentorici Marjeti Šelih, ki naju je s svojim znanjem in izkušnjami usmerjala pri pisanju raziskovalne naloge. Hvala tudi vsem profesorjem Ekonomske šole Celje, ki so nama dovolili odsotnost od pouka.

Vsebina

POVZETEK.....	3
1 Uvod.....	4
1.1 Raziskovalni problem	4
1.2 Metodologija.....	4
1.3 Hipoteze	5
2 ZGODOVINA ZAPORA.....	5
2.1 SANKCIONIRANJE MLADOLETNIKOV	20
2. 2 IZOBRAŽEVANJE ZAPORNIKOV.....	29
3 SKLEP	46
4 ZAKLJUČEK.....	48
5 VIRI.....	52
5.1 Knjižni viri.....	52
5.2 Pravni viri.....	53
5.3 Spletne viri slik.....	53

Kazalo slik

Slika 1 Slavko Pengov, Kronanje v Zagrebu.....	6
Slika 2 Zavod za prestajanje kazni mladoletniškega zapora in zapora Celje	45

POVZETEK

Naloga predstavlja možnosti formalnega in neformalnega izobraževanja mladoletnih zapornikov v Sloveniji v Zavodu za prestajanje mladoletniškega zaporu in kazni zaporu v Celju. V nalogi so predstavljene šole in programi, kjer se lahko zaporniki izobražujejo. Mladoletniki, ki ob nastopu prestajanja kazni niso imeli končane osnovne šole, jo lahko končajo v zaporu brezplačno s pomočjo Ljudske univerze Celje. Izobraževanje je lahko tudi neformalno. Zaporniki se v zaporu naučijo veščin komuniciranja, obvladovanja jeze, reda in pridobijo delovne navade. Formalno znanje je pomembno za lažje vključevanje zapornikov po prestani kazni v družbo medtem ko neformalno znanje omogoča, da ne zapadejo v stare, negativne vzorce obnašanja.

KLJUČNE BESEDE

Mladoletni zaporniki, formalno izobraževanje, neformalno izobraževanje, Celje

1 Uvod

1.1 Raziskovalni problem

V nalogi bomo predstavili možnosti formalnega in neformalnega izobraževanja zapornikov, ki prestajajo kazen mladoletniškega zapora v Celju. Oboje je pomembno za ponovno vključitev zapornikov v družbo po prestani kazni in njihovi vrnitvi na prostost. Za izrekanje kazenskih sankcij mladoletnikom v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Sloveniji) je značilno, da je odvzem prostosti izrečen z namenom vzgoje, in ne kaznovanja (Filipčič, 2015). Mladoletnike se z izločitvijo iz matičnega okolja skuša prevzgojiti in ponuditi možnost izobraževanja. V nalogi bomo ugotovili, kakšne so realne možnosti izobraževanja in ali se zaporniki vključujejo v sistem izobraževanja na različnih stopnjah (primarno, sekundarno in terciarno).

1.2 Metodologija

V raziskovalni nalogi bomo uporabili kvalitativne metode (Sociologija, 2004), in sicer metodo nestrukuriranega intervjuja, opazovanja in analize dokumentov. Intervjuvali bomo odvetnika, ki zastopa mladoletnike pred sodiščem, zaposlene v Zavodu za prestajanje kazni mladoletniškega zapora in zapora Celje in izvajalce izobraževanja na srednjih šolah v Celju.

Naštete metode smo izbrali, ker so primerne za našo raziskovalno nalogo. Kvantitativne metode so manj primerne zaradi majhnega števila mladoletnih zapornikov.

1.3 Hipoteze

Hipoteza 1: Izobraževanje je omogočeno vsem mladoletnim zapornikom.

Hipoteza 2: Mladoletniku je prostost odvzeta kot najskrajnejši ukrep.

Hipoteza 3: Na sodišču je možna pritožba proti volji mladoletnika.

Hipoteza 4: Mladoletni zapornik mora biti vključen v izobraževanje.

Hipoteza 5: Mladoletni zapornik se ne more izobraževati v gimnazijskem programu.

2 ZGODOVINA ZAPORA

Si predstavljate svet brez zaporov? Foucault (2004) piše: » Zapor je manj nov, kakor pravijo, kadar njegov nastanek povezujejo z novimi zakoniki. Oblika-ječa je obstajala pred svojo sistematično uporabo v kazenskih zakonih. Vzpostavila se je zunaj pravosodnega aparata, ko so se po vsem družbenem telesu izdelale procedure, ki so posameznike razdeljevale, jih ustavljale in jih prostorsko razvrščale, jih klasificirale, da bi iz njih izvlekle največ časa in največ sil, urile njihova telesa, kodirale vse njihovo obnašanje /.../. Splošna oblika aparature, ki naj z natančnim obdelovanjem teles naredi ljudi krotke in uporabne, je zarisala ustanovo-zapor, še preden jo je zakon opredelil kot kazen *par excellence*. Res pa je, da so na prelomu med XVIII. in XIX. stoletjem prešli k zaporni kaznovalnosti; to pa je bilo nekaj novega. Kljub temu je pravzaprav šlo za to, da se je kaznovalnost odprla za prisiljevalne mehanizme, ki so bili že izdelani drugje. Zgledi za kazensko zapiranje-Gent, Gloucester, Walnut Street - bolj zaznamujejo prve vidne točke tega prehoda kakor pa inovacije ali izhodišča. Zapor, najpomembnejši kos v zbirki kaznovalnih pripomočkov, zagotovo zaznamuje pomemben trenutek v zgodovini

kazenskega pravosodja: zaznamuje njegov prehod k človečnosti. Pa tudi pomemben trenutek v zgodovini tistih disciplinskih mehanizmov, ki jih je nova razredna oblast prav tedaj razvijala: trenutek, ko disciplinski mehanizmi kolonizirajo pravosodno ustanovo. Na prelomu teh dveh stoletij opredeli nova zakonodaja kaznovalno oblast kot splošno funkcijo družbe, ki se enako izvršuje na vseh njenih članih in v kateri je sleherni izmed njih enako zastopan; a s tem, da iz zapiranja naredi najprimernejšo kazen, uvede gospodovalske procedure, ki so značilne za posebno vrsto oblasti. Pravosodje, ki o sebi trdi, da je enako, sodni aparat, ki se ima za avtonomnega, ki pa ga investirajo nesimetričnosti disciplinskih podreditev; to je spoj, ki katerega je nastal zapor, kazen civiliziranih družb.

Vsaka družba oblikuje svoje vrednote. Kršitelje kaznuje po svojih pravilih. Pred uveljavitvijo zapora kot prostora, kjer se izvršuje kazen, so bile kazni telesne. V uvodu v delo Nadzorovanje in kaznovanje Foucault opiše način kaznovanja. Telesna kazen je imela poleg namena kaznovati storilca še učinek spektakla, saj so jo izvajali na javnih mestih. Iz zapisa v knjigi je mogoče razbrati, da so o tem pisali tudi časopisi. Dogodek (Foucault, 2004) je opisal takole: » ...pred glavnimi vrati pariške Cerkve, kamor naj bi ga pripeljali in ga golega, v sami srajci vozili na cizi, držal pa naj bi gorečo voščeno baklo, težko dve livri, nato naj bi mu na trgu Greve na že omenjeni cizi in na odru, ki ga bodo tam postavili, z razbeljenimi kleščami ščipali prsi, roke, stegna in meča - v desnici naj bi držal nož, s katerim je bil zagrešil paracid, žgali pa naj bi mu jo z žveplenim ognjem, na mesta, kjer ga bodo ščipali, pa naj bi mu zlili staljen svinec, vrelo olje, gorečo smolo, staljena in pomešana vosek in žveplo, nato pa naj bi njegovo telo vlekli in raztrgali štirje konji, ude in telo naj bi zažgali , ko bi ostal le še

pepel, naj bi ta pepel raztrosili v veter./.../ Konji, ki so jih uporabili niso bili navajeni vleči; namesto štirih so jih morali vpreči šest; pa še to ni bilo dovolj: da bi nesrečnežu odtrgali stegna, so mu morali prerezati žile in presekat sklepe.«.

Foucault v nadaljevanju podrobno opiše celoten postopek mučenja in usmrtitve. V slovenski literaturi najdemo opisan postopek usmrtitve; sicer ima bolj poetičen ton, a zato ni nič manj nazoren. To je pesem Antona Aškercja Kronanje v Zagrebu. Pesem opisuje mučenje in usmrtitev Matije Gubca, vodje kmečkih uporov. Tudi tukaj sta se mučenje in kaznovanje dogajalo na trgu pred cerkvijo Sv. Marka. Kaznovanje v Franciji in na Hrvaškem se ni bistveno razlikovalo. Tudi dve stoletji (obdobje med šestnajstim in osemnajstim stoletjem) med opisanimi dogodkoma nista veliko spremenili v načinu kaznovanja.

Slika 1 Slavko Pengov, Kronanje v Zagrebu

(museums.si/sl/collection/object/21255/slavko-pengov-kronanje-matije-gubca-v-zagrebu, pridobljeno 10. 3. 2018)

Kot je že zapisal Foucault (2004), se je prelom zgodil na prehodu iz osemnajstega v devetnajsto stoletje. Spremenil se je kazenski stil. Zato ni bilo potrebno niti sto let. To je obdobje, ko je bila ekonomija kazni v Evropi in Združenih državah Amerike povsem spremenjena. To je čas nešteti reformnih načrtov; novih teorij zakona in zločina, novih moralnih ali političnih utemeljitev pravice do kaznovanja. Ti je čas opuščanja starih odlokov, opuščanje in odstranjevanje starih običajev. Je tudi čas za moderne zakonike: v Rusiji leta 1769, v Prusiji leta 1780, v Pennsylvaniji in Toskani leta 1786, v Avstriji 1788, v Franciji leta 1791, leta IV, 1808 in 1810. Za kazensko pravosodje je nastopila nova doba.

Izmed vseh sprememb je Foucault (2004) izbral eno: odpravo mučenja. Danes spremembo radi prezremo. Nemara zato, ker jo preveč zlahka pripišemo humanizaciji, zaradi katere je ni bilo treba analizirati. Kakšen pomen ima ta sprememba, če jo primerjamo z velikimi institucionalnimi preobrazbami, z eksplicitnimi in občimi zakoniki, s poenotenimi postopki, s porot, ki se je uveljavila skoraj povsod, z opredelitvijo kazni, češ da je v bistvu vzgojna in s težnjo - ta se od devetnajstega stoletja dalje vse bolj uveljavlja - da bi kazni prilagodili glede na krive posameznike? Ali si manj neposredno telesne kazni, določena izbira v umetnosti povzročanja trpljenja, učinkovanje subtilnejših, bolj pridušenih bolečin brez vidnega blišča vsi skupaj ne zaslužijo, da jim namenimo posebno usodo, čeprav niso nič drugega kot posledica globljih sprememb? Dejstvo je, da je nekaj desetletjih izginilo mučeno, razkosano, pohabljeno telo, ki je bilo simbolično zaznamovano na obrazu ali ramenu, živo ali mrtvo izpostavljeno pogledom. Izginilo je telo kot glavna tarča kazenske represije. Tako je tem času izginil kaznovalni spektakel. Javna dela, ki so jih v Avstriji, Švici in v nekaterih državah Združenih držav Amerike opravljali kaznjenci kar na ulicah -

kaznjenci so imeli železne ovratnice, oblečeni so bili v večbarvna oblačila, na noge so jim pritrdili krogle, množica in kaznjenci so se med seboj izzivali, se psovali, se norčevali drug iz drugega, se pretepali - so skoraj povsod odpravili konec osemnajstega stoletja ali v prvi polovici devetnajstega. Izpostavljanje se je v Franciji kljub kritikam obdržalo do leta 1831. Verigo, ki je vlekla internirance, vse do Bresta in Toulona, so leta 1837 nadomestili spodobni, črno pobarvani celični vozovi. Kazen je prenehala biti prizor. In vse, kar se je še ohranilo od spektakla, je od tedaj nosilo negativen predznak. Ker so čedalje manj razumeli, kakšne funkcije je imela kaznovalna slovesnost, in so ta obred, ki je sklenil zločin, osumili vzdrževanja nejasnih sorodstvenih vezi z zločinom: po divjaštvu mu je enak, če ga celo ne prekaša, gledalce privaja na okrutnost, od katere bi jih radi odvrnili, kaže jih, kako pogosti so zločini, zaradi njega postane rabelj podoben zločincu, sodniki pa morilcem, v zadnjem trenutku preobrne vloge, zaradi njega se obsojenec ljudem zasmili ali ga začnejo občudovati. Javno usmrtitev začno dojemati kot žarišče, kjer se nasilje znova razvname. Kaznovanje teži k temu, da bi postalo najbolj skrit del kazenskega postopka. To povzroči več posledic: kaznovanje zapusti vsakdanje zaznave in preide na področje abstraktne zavesti. Učinkovito naj bi bilo zaradi usodnosti, ne pa zaradi vidne intenzivnosti. Človeka naj bi od zločina odvrčala gotovost, da bo kaznovan, ne pa več gnusni teater. Spremenilo se je kolesje svarilne mehanike. Pravosodje javno ne jemlje več nase nasilja, ki je zvezano z njegovim delovanjem. To, da pravosodje tudi rani in ubija, ni več glorifikacija njegove moče, temveč le njegov element, ki ga je prisiljeno prenašati, a bi ga najraje zamolčalo. Označbe podlosti se redistribuirajo: pri kazni-spektaklu je z odra brizgala neopredeljiva groza, ki je ovijala rablja in obsojenca. Bila je vselej pripravljena sramoto, ki so jo naložili mučenemu, spremeniti v usmiljenje ali čaščenje,

vendar je rabljevo zakonito nasilje vedno sprevračala v podlost. Poslej se bosta spotika in osvetljava delili drugače. Sama obsodba naj bi negativno in nedvoumno zaznamovala prestopnika: publiciteta je namenjena razpravam in sodbi. Izvršitev sodbe je nekakšna dodatna sramota, pri kateri je pravosodje sram, ker jo nalaga obsojencu. Zato se drži proč od nje in si prizadeva, da jo zaupa drugim, in to pod pečatom skrivnosti. Grdo je biti kazniv, a klavrno je kaznovati. Od tod ta dvojni varovalni sistem, ki ga je pravosodje vzpostavilo med seboj in kaznijo, ki jo nalaga. Izvršitev kazni postaja čedalje bolj avtonomno področje, ki ga administrativni mehanizem jemlje pravosodju. Pravosodje se otrese te prikrite slabosti tako, da birokratsko zakoplje kazen. Značilno je, da je bila administracija zaporov v Franciji dolgo v pristojnosti notranjega ministrstva, administracijo internacij tj. kazenska internacija s prisilnim delom pa je sodila k ministrstvu za mornarico ali ministrstvo za kolonije. Mimo te razdelitve vlog se je dogajala teoretska utajitev: ne mislite, da je bistvo kazni, ki jo mi, sodniki nalagamo, kaznovanje. Kazen skuša popravljati, prevzgjajati, zdraviti. Tehnika poboljševanja potlačuje pokoro za zlo v strogem pomenu in omogoča, da se sodna oblast otrese kaznovalnega posla. V moderni pravici in pri tistih, ki jo delijo, tiči sram pred kaznovanjem, ki ne izključuje vneme. Sram nenehno narašča.

Foucault je v svojem tekstu pokazal spremembo. Ta se je sicer zgodila postopoma, njen končni učinek pa je bil povsem drugačno razumevanje kazni in namena kaznovanja. K tej spremembi so prav gotovo prispevale velike spremembe v družbi, saj časovno sovpadajo s časom revolucij (ameriška, francoska). Ne smemo pozabiti, da so v tem času Angleži ustanovili kazensko kolonijo v Avstraliji. Ko danes prebiramo kaj so obsojenci, ki so jih odpeljali na prisilno delo v kolonije,

zagrešili, nam svet pred uvedbo zakonikov in poenotenega postopka postane še bolj tuj. Kakšen odnos so imeli tisti, ki so živeli v času spreminjanja telesnega kaznovanja v kazen zapora je popisal Foucault v prej navedenem delu.

Omilitev kazenske strogosti v zadnjih stoletjih je pojav, ki ga zgodovinarji prava dobro poznajo (Foucault, 2004). Vendar so ga dolgo dojemali kot kvantitativen pojav: manj okrutnosti, manj trpljenja, več blagosti, več spoštovanja, več humanosti. V resnici te spremembe spremljajo premiki v samem predmetu kaznovalne operacije. Se je zmanjšala intenzivnost? Morda. Zagotovo se je spremenil cilj. Če kaznovanje v najstrožjih oblikah ni več namenjeno telesu, česa se potlej oprijema? Odgovor teoretikov - tistih, ki so okrog leta 1760 začeli obdobje, ki se še ni končalo - je preprost, skoraj samoumeven. Zdi se, kakor da je vpisan že v samo vprašanje. Ker to ni več telo, temveč je duša. Za pokoro, ki je razsajala po telesu, je morala priti kazen, ki učinkuje v globino, na srce, na misel, na voljo. Mably je za vselej formuliral načelo: »Naj kazen, če tako rečem, bolj prizadene dušo kakor telo.«. To je pomemben trenutek. Stara pajdaša iz kaznovalnega blišča, telo in kri, sta se umaknila. Nova oseba, zakrinkana, stopi na prizorišče. Končala se je neka določena tragedija. Začenja se komedija s senčnimi obrisi, z glasovi brez obrazov, z neotipljivimi entitetami. Aparat kazenskega pravosodja mora zdaj zagristi v to realnost brez telesa. Ali gre zgolj za teoretsko trditev, ki jo kazenska praksa zanika? Prenaglili bi se, če bi dejali kaj takega. Res je, da kazen dandanes ni kar spreobračanje duš. A Mablyevo načelo tudi ni ostalo zgolj pobožna želja. Njegove učinke lahko spremljamo pa vsem razvoju modernega kaznovanja. Najprej so se zamenjali predmeti. S tem nočem reči, da so nenadoma začeli kaznovati za druge zločine. Opredelitev postopkov, hierarhije njihove teže, meje prizanesljivosti, to, kar so dejansko tolerirali in to, kar je

zakon dovoljeval - vse to se je v dvesto letih močno spremenilo. Mnogi zločini niso bili več zločini, ker so bili zvezani z določenim izvrševanjem verske oblasti ali z določenim tipom gospodarskega življenja. Bogoskrunstvo je zgubilo status zločina, tihotapstvo ali služabniška tatvina je postalo manj huda. Vendar ti premiki niso najpomembnejši. Delitev na dovoljeno in prepovedano je iz stoletja v stoletje je ostajala v glavnem nespremenjena. Zato se je predmet zločin, ki se nanj nanaša kazenska praksa, spremenil. Bolj kot formalna opredelitev so se spremenile kvaliteta, narava in tudi substanca, iz katere je narejen kaznivi element. V zavetju relativno stabilnega zakona so se dogajale subtilne in hitre zamenjave. Za imeni zločinov in prestopkov vselej obsojamo pravne predmete, ki jih opredeljuje zakonik, hkrati z njimi obsojamo strasti, nagone, anomalije, pohabe, neprilagojenosti, učinke okolja in dednost. Kaznujemo za napade in preko njih za napadalnost, kaznujemo za posilstva, a hkrati še za sprevrženost. Kaznujemo za umore, ki pa so tudi goni in želje. Kdo bo dejal: saj ne obsojamo njih. Če se sklicujemo nanje, se zgolj zato, da razložimo dejstva, ki jim moramo soditi, in zato, da ugotovimo, koliko je zločinčeva volja vpletena v zločin. Odgovor ni zadosten. Sodijo in kaznujejo namreč prav te sence za elementi pravde. Sodijo jim preko olajševalnih okoliščin, ki v sodbo ne vnašajo le okoliščinskih prvin dejanja, temveč se povsem drugo, česar se ne da pravno kodificirati: prepoznavanje zločinca, kako ga ocenjujejo, kako lahko zvedo o razmerjih med njim, njegovo preteklostjo in zločinom, kar lahko od njega v prihodnosti pričakujejo. Sodijo jim tudi s pomočjo kopice tistih pojmov, ki so od devetnajstega stoletja naprej krožili med medicino in pravoznanstvom in ki s pretvezo, da razlagajo dejanje, na razne načine označujejo posameznika. Kaznovane so s kaznijo, katere naloga naj bi bila, da prestopniku omogoči, da si ne le zaželi, temveč da tudi postane zmožen živeti v skladu z

zakonom in poskrbeti za svoje potrebe. Kaznuje jih notranja ekonomija kazni, ki sicer sankcionira zločin, se pa lahko spremeni - se skrajša ali, če je treba, podaljša - kakor se pač spreminja obsojenčevo obnašanje. Kaznovane so tudi z delovanjem tistih varnostnih ukrepov, s katerimi pospremijo kazni (prepoved bivanja, nadzorovana prostost, obvezno zdravljenje), katerih namen pa ni, da bi sankcionirali prestop, temveč da nadzorujejo posameznika, da nevtralizirajo njegovo nevarno stanje, da spremenijo njegove zločinske dispozicije ter prenehajo šele takrat, ko dosežejo to spremembo. Zločinčeva duša ni poklicana pred sodišče zgolj zato, da bi razložili njegov zločin in da bi jo kot element uvrstili v pravno določanje odgovornosti. S takim poudarkom, s tolikšnim trdom, da bi jo razumeli, in s tako znanstveno prizadevnostjo jo privedejo zato, da bi hkrati z zločinom sodili še njej in da bi jo pri kaznovanju upoštevali. V vse kazensko obredje od preiskave do obsodbe in zadnjih priveskov kazni so vpletli področje predmetov, ki podvojujejo, a tudi ločujejo pravno opredeljene in kodirane predmete. Pri tem dobijo določeno funkcijo psihiatrična ekspertiza, bolj splošno pa kriminalna antropologija in premlevajoči diskurz kriminologije. S tem, da kršitve slovesno postavljajo v polje predmetov, ki jih je mogoče znanstveno spoznati, dajejo mehanizmom zakonskega kaznovanja opravičljivo oprijemališče ne več zgolj na kršitvah, temveč na individuih. Ne več na tem, kar so storili, temveč na tem, kar so, kar bodo ali kar bi lahko bili. Ta dušni dodatek, ki si ga je pravosodje zagotovilo, na videz pomaga pri razlagi in omejuje, v resnici pa priključuje. Že sto petdeset ali dvesto let, odkar je Evropa uveljavila nove kazenske sisteme, so sodniki polagoma, vendar v procesu, ki sega telo daleč nazaj, začeli obsojati nekaj drugega kot zločine: dušo hudodelcev. S tem so začeli delati nekaj, kar ni sojenje. Ali, če hočemo biti natančnejši, v samo notranjost pravne modalitete sodbe so se prikradle

druge vrste presoje, zaradi njih pa so se odločilno spremenila pravila za izrekanje sodb. Odkar je srednji vek počasi in s težavo izdelal veliki preiskovalni postopek, je sojenje pomenilo ugotavljanje resnice o zločinu, pomenilo je ugotavljanje storilca, pomenilo je uporabi zakonske sankcije. Poznavanje kršitve, poznavanje odgovornega, poznavanje zakona so bili trije pogoji, ki so omogočali, da so sodbe zares utemeljili. Zdaj pa je v potek kazenskega sojenja vpisano docela drugačno vprašanje resnice. Ne več zgolj: »Ali je dejanje ugotovljeno in ali je kaznivo?«, temveč tudi: »Kaj neki pomeni to dejanje, kaj pomeni to nasilje ali ta umor? Na katero raven in na katero področje realnosti naj ga uvrstimo? Je to fantazem, psihotična reakcija, blodna epizoda, sprevrženost?«. Ne več zgolj: »Kdo je storil?«, temveč: »Kako opredeliti vzročni proces, ki je do tega privedel? Kje je izvor v samem storilcu? Nagon, nezavedno, okolje, dednost?«. Ne več zgolj: »Kateri zakon kaznuje to kršitev?«, temveč: »Za kateri ukrep naj se odločimo, da bo najbolj primeren? Kako naj predvidimo razvoj subjekta? Kako se bo zanesljivo poboljšal?«. V ogrodje kazenskega sojenja se je vselila cela množica ocenjevalnih, diagnostičnih, pragmatičnih in normativnih sodb, ki zadevajo zločinskega posameznika. Resnico, ki jo zahteva pravna mehanika, je prepojila neka druga resnica: resnica, ki se z njo prepleta in razglasitev krivde spreminja v čuden znanstveno-praven kompleks (Foucault, 2004).

Zguba prostosti ima potemtakem za vse enako ceno: prej kakor globa je egalitarna kazen (Foucault, 2004). Poleg tega omogoča, da glede na časovno spremenljivko natančno kvalificiramo kazen. Obstaja oblika-mezda zapora, ki v industrijskih družbah vzpostavlja njegovo gospodarsko samoumevnost, in mu omogoča, da se prikaže kot vračanje škode. S tem, da zapor obsojencu vzame čas, po vsem videzu konkretno izvaja idejo, da kršitev ni oškodovala le žrtve, temveč vso družbo. Ekonomsko-moralna samoumevnost

kaznovalnosti, ki kazen spreminja v dneve, v mesece, v leta in ki vzpostavlja kvantitativne ekvivalence med prestopki in trajanjem. Od tod tako pogost izraz, ki ustreza delovanju kazni, čeprav je v nasprotju s teorijo kazenskega prava v strogem pomenu besede, da je nekdo v zaporu, da poplača dolg. Zapor je naraven, tako, kakor je v naši družbi naravno, da uporabljamo naprave za merjenja menjav. Samoumevnost zapora temelji še na domnevni ali zahtevani vlogi, ki naj bi jo imel kot aparat za preoblikovanje individuov. Le kako naj zapora ne bi sprejeli, ko pa s tem, da zapira, popravlja, kroti, zgolj reproducira vse mehanizme, ki jih najdemo v družbenem telesu, pa čeprav jih pri tem nekoliko poudarja? Zapor: nekoliko bolj dosledna kasarna, neprizanesljiva šola, mračna delavnica, navsezadnje pa nič kvalitativno drugačnega. Ta dvojni temelj - na eni strani pravno-ekonomski, na drugi pa tehnično-disciplinski - je omogočil, da se je zapor pokazal kot najbolj neposredna in hkrati najbolj civilizirana oblika vseh kazni. To dvojno delovanje mu je takoj dalo trdnost. Zapor ni bil najprej odvzem prostosti, ki bi mu nato dodali tehnično funkcijo korekcije. Od vsega začetka je bil zakonsko zapiranje, ki je imelo korektivni učinek ali podjetje za spreminjanje individuov, pri katerih odvzem prostosti omogoča delovanje v zakonskem sistemu. Kazensko zapiranje je od začetka devetnajstega stoletja obsegalo odvzem prostosti in tehnično preoblikovanje posameznikov. V zakonikih iz leta 1808 in 1810 ter v ukrepih, ki so jih uveljavili neposredno pred ali po njima, zapiranja niso nikoli mešali s preprostim odvzemom prostosti. Je ali bi vsaj moral biti diferenciran in usmerjen mehanizem. Diferenciran zato, ker se sme imeti iste oblike za obtoženca in obsojenca, za poboljševanca in za zločinca: pripor, poboljševalni zavod, centralni zapor naj bi v načelu skoraj ustrezali tem razlikam in zagotavljali kaznovanje, ki ni razdeljeno le na stopnje intenzivnosti, temveč tudi glede na cilje. Zapor ima namreč cilj, ki je bil

postavljen že na začetku: »Zakon, ki nalaga kazni, od katerih so nekatere težje od drugih, ne sme dovoliti, da posameznika, obsojenega na lahko kazen, zapro v isti prostor kakor zločinca, obsojenega na težjo kazen. /.../ ... glavni cilj kazni, ki jo nalaga zakon, je sicer plačilo za zločin, vendar hoče doseči tudi, da se krivec poboljša.«. To spremembo lahko zahtevamo od notranjega učinkovanja inkarceracije. Zapor-kazen, zapor-aparat: »Red, ki mora vladati v jetnišnicah, lahko močno prispeva k preporodu obsojencev. Hibe vzgoje, nalezljivost slabih zgledov, brezdjelje ... so spočeli zločine. Poskusimo zapreti vse te vire pokvarjenosti. Naj v jetnišnicah uporabljajo pravila zdrave morale, naj obsojence prisilijo k delu, ki ga bodo nazadnje vzljubili, ko bodo ubrali njegov sad, in naj si tam pridobijo navado, veselje do opravil in potrebo po njih. Naj bodo drug drugemu zgled delovnega življenja, ki bo kmalu postalo čisto življenje. Kmalu bodo začutili obžalovanje zaradi preteklosti, to pravo znanilo ljubezni do dolžnosti. Korekcijske tehnike so že od začetka del institucionalnega ogrodja kazenskega zapiranja (Foucault, 2004).

Vse zapisano o veselju do dela, o čistem življenju in brezdeljju lahko beremo tudi pri našem prvem sodniku za mladoletnike, Franu Milčinskem. Stavki v knjigi Ptički brez gnezda so morda oblikovani drugače, sporočilo je zapisanega pa povsem enako.

Še en francoski avtor je obravnaval delovanje družbe. Ni se omejil na nastanek in funkcijo kazenskega pravosodja in zapora kakor Foucault, temveč je želel pojasniti kako deluje družba in zlasti kako ohranja in reproducira obstoječa razmerja med posamezniki in različnimi družbenimi skupinami. Luis Althusser je vpeljal termine kot so ideološki aparati države in represivni aparati države. Z njimi je pojasnil, kako družba

ohranja obstoječa družbena razmerja. Za zapore bi težko ugotovili, ali prevladuje ideologija ali represija. Preplet je veliko izrazitejši kot na primer v šoli, čeprav najdemo v obeh institucijah precej podobnih značilnosti.

Vsak državni aparat, naj bo represiven ali ideološki, deluje hkrati s silo in ideologijo, vendar s pomembno razliko, zaradi katere ni mogoče zamenjati ideoloških aparatov države z represivnim aparatom države (Althusser, 2000). Sam represivni aparat države namreč deluje v prevladujoči meri in pretežno z represijo, vključno s fizično represijo, in šele v drugi vrsti deluje z ideologijo. Aparata, ki bi deloval zgolj represiven, ni. Primera: vojska in policija delujeta tudi z ideologijo, hkrati zato, da bi si zagotovili svojo lastno kohezijo in reprodukcijo, in z vrednotami, ki jih propagirata navzven. Enako, čeprav v nasprotnem smislu, moramo reči, da sami ideološki aparati delujejo v prevladujoči meri in pretežno z ideologijo, šele drugotno delujejo z represijo, pa čeprav je lahko ta v mejnih primerih, a res le v mejnih primerih, mila, zabrisana, celo simbolična. Aparata, ki bi bil zgolj ideološki, ni. /.../ Ali moramo poudariti, da ta opredelitev dvojnega delovanja (pretežno, drugotno) z represijo in ideologijo - pač glede na to, ali gre za represivni aparat države ali za ideološki aparat države - omogoča, da razumemo, kako se nenehno tkejo pretanjene izrecne ali tihe povezave med delovanjem represivnega aparata države in delovanjem ideoloških aparatov države? V vsakdanjem življenju lahko vidimo nešteto zgledov za te povezave, ki pa jih bomo vendarle morali podrobno proučiti, če se nočemo zadovoljiti s preprosto ugotovitvijo. /.../ Če IAD delujejo v prevladujoči meri in pretežno z ideologijo, potem njihovo raznovrstnost enoti prav to delovanje, saj je ideologija, s katero delujejo, kljub svoji raznovrstnosti in protislovjem v resnici vselej

poenotena pod vladajočo ideologijo, ki je ideologija vladajočega razreda.

Kot je zapisal Foucault, je postalo bistvo zapora prevzgoja posameznika. Del vzgoje je vpeljati red v zapornikovo življenje. Primer zaporniškega dne je predstavljen v nadaljevanju (Foucault, 2004).

Pravilnik za Dom mladih jetnikov:

Člen 17. Za jetnike se bo dan pozimi začel ob šestih zjutraj, poleti pa ob petih. V vseh letnih časih bodo delali devet ur na dan. Dve uri na dan bosta posvečeni učenju. Dan in delo se bosta pozimi končala ob devetih, poleti ob osmih.

Člen 18. Vstajanje. Ko prvič zaropota boben, morajo zaporniki vstati in se molče obleči, nadzornik pa medtem odpira vrata celic. Ko zaropota drugič, morajo biti že pokonci in postiljati postelje. Ko zaropota tretjič, se postavijo v vrsto in odidejo v kapelo k jutranji molitvi. Med enim in drugim bobnanjem mine pet minut.

Člen 19. Molitev opravi kurat, potem je na vrsti moralno ali versko branje. To traja največ pol ure.

Člen 20. Delo. Zaporniki gredo poleti ob tri četrta na šest, pozimi pa tri četrta na sedem na dvorišče, kjer si morajo umiti roke in obraz in kjer dobe prvi obrok kruha. Takoj po tem se razvrstijo po delavnicah in odidejo na delo, ki se mora poleti začeti ob šestih, pozimi pa ob sedmih.

Člen 21. Obed. Zaporniki ob desetih prenehajo delati in odidejo v jedilnico. Odidejo si umiti roke na dvorišče, nato se razvrstijo v oddelke. Po kosilu je na vrsti rekreacija do dvajset minut pred enajsto.

Člen 22. Šola. Ko dvajset minut pred enajsto zaropota boben, se postavijo v vrste in v oddelkih odidejo v šolo. Pouk traja dve uri, ki jih uporabljajo izmenoma za branje, za pisanje, za geometrijsko risanje ali za računanje.

Člen 23. Jetniki dvajset minut pred eno v oddelkih odidejo iz šole in gredo na dvorišče k rekreaciji. Ko pet minut pred eno zaropota boben, se spet razvrstijo po delavnicah.

Člen 24. Ob enih morajo biti jetniki spet v delavnicah. Delajo do štirih.

Člen 25. Ob štirih odidejo jetniki iz delavnic na dvorišča, kjer si umijejo roke in se razvrstijo v oddelke za jedilnico.

Člen 26. Večerja in rekreacija po njej trajata do petih. Tedaj se zaporniki vrnejo v delavnice.

Člen 27. Z delom končajo poleti ob sedmih, pozimi ob osmih. V delavnicah še zadnjič razdelijo kruh. Eden izmed zapornikov ali nadzornik četrte ure bere kaj poučnega ali ganljivega, nato je na vrsti večerna molitev.

Člen 28. Jetniki se morajo poleti ob pol osmih, pozimi ob pol devetih vrniti v celice, pred tem si morajo na dvoriščih umiti roke, potem jim pregledajo obleko. KO prvič zaropota boben, se morajo sleči, ko zaropota drugič, morajo leči. Nadzorniki zapro vrata celic in obhodijo hodnike, da se prepričajo, ali je vse v redu in tiho.

Tudi danes so - z nekaterimi spremembami in posodobitvami - dnevi zapornikov podobni. Ne le zapornikov, podobno potekajo dnevi gojencev v prevzgojnih domovih (primerjaj Trifunovič,

2010). Vse poteka po urniku, vse dejavnosti so vodene in načrtovane. Ni več potrebno uporabljati bobnov ali prisiliti zapornikov, da sodelujejo pri verskih obredih. Funkcijo bobnov so prevzele ure, funkcijo verskih obredov in vzgojnega branja pa razgovori in druge (vodene) aktivnosti. Če storimo še korak naprej ugotovimo, da je večina življenja - in to ne velja le za zapor - natančno določena z uro. Za to nam ni potrebno oditi v zapor. V naši civilizaciji že male otroke socializiramo v podobnem načinu kot je zaporski. Pomislimo na vrtce ali šole. Čeprav ni mogoče zapisati, da sta to totalni instituciji, vseeno delujeta po enakem načelu kot zapor, in tudi želeni produkt vrtca in šole je isti kot pri zaporu: socializiran posameznik, ki rad dela in se vede v skladu z družbenimi normami.

2.1 SANKCIONIRANJE MLADOLETNIKOV

Začetki drugačnega sodnega obravnavanja mladoletnih prestopnikov na našem ozemlju segajo v leto 1909, ko se je pri Okrajnem sodišču v Ljubljani po odredbi avstrijskega pravosodnega ministrstva ustanovil poseben sodni oddelek za mladoletnike, ki je poleg njihove kazenskopravne obravnave pristojnost razširil še na naloge socialnega področja, ki so danes v domeni centrov za socialno delo. Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije iz leta 1929 je razvijal idejo o ločenem (Horvat, 2015 po Filipčič) obravnavanju mladoletnikov, pri čemer je zakonsko določena meja štirinajst let de facto pomenila upoštevanje starostne meje sedemnajst let. Starejšim mladoletnikom starim od sedemnajst do enaindvajset let je bil namreč priznan enak položaj, kot so ga imeli odrasli storilci kaznivih dejanj, z razliko, da je sodišče pri odmeri kazenske sankcije moralo obligatorno upoštevati predpise o omejitvi kazni. Prav tako je bilo uveljavljeno načelo tajnosti postopkov zoper mladoletnike. Kazenskopravno

obravnavanje mlajših mladoletnikov je temeljilo na njihovi relativni kazenski odgovornosti in sicer ni bilo dopustno kazensko sankcioniranje mladoletnika, ki ni doimel pomena svojega ravnanja.

Nadaljnje (Horvat, 2015 po Filipčič) zakonske spremembe so doprinesle k vsebinsko zaokroženi ureditvi mladoletniškega kazenskega prava, a njihova temeljna delitev na kazensko odgovorne in neodgovorne mladoletnike je bila ovržena kot neprimerna z zakonikom leta 1959. Dotedanje zakonske reforme so rezultirale v še danes veljavnem stališču, da se mladoletnika obravnava celostno, upošteva je njihove osebne in družinske razmere. Znotraj mladoletnih storilcev je zakon predvideval štiri posebne kategorije s starostnim razponom, kot ga poznamo še danes: otroci do štirinajst let, mlajši mladoletniki, starejši mladoletniki od šestnajst do osemnajst let in mlajši polnoletniki od osemnajst do enaindvajset let. S poudarjenim pomenom vzgojnih ukrepov je tako primarni namen kazenskih sankcij postala vzgoja in tako zamenjala neustrezno pojmovanje izrekanja kazenskih sankcij zoper mladostnika, pretežno zaradi kaznovanja mladoletnika. Taka reformna sprememba je bila rezultat upoštevanja priporočil mednarodnih organizacij in strokovnih združenj.

Da lahko upravičeno trdimo, da so mladoletniki drugače obravnavani, ne zadostuje zgolj vključitev drugačnih materialnih pravil, ampak se mora vzpostaviti tudi drugačen postopek zoper njih (Horvat, 2015 po Filipčič). Na to je nakazal Zakonik o kazenskem postopku leta 1953, ki predstavlja prvi korak k specializaciji sodnikov za mladoletnike. Zaradi pomembnosti upoštevanja mladoletnikove osebnosti ter družinskih razmer se je pristojnost obravnavanja mladoletnika presojala v skladu z njegovim prebivališčem. Poseben postopek zoper mladoletnike pa je bil uveden z novelo leta 1959, na

podlogi katere so se ustavljali posebni senati za mladoletnike. Vsa reformna prizadevanja so bila vključena tudi v prvem slovenskem kazenskem zakonu leta 1977 z vključitvijo posebnih določb o izrekanju vzgojnih ukrepov mladoletnikom.

V Sloveniji je veliko spremembo v kaznovalno politiko mladoletnikov vnesel Kazenski zakonik leta 1995, saj je med oblike sankcioniranja uvedel nov nabor vzgojnih ukrepov, državni tožilec je dobil več možnosti za odvracanje od formalnega postopka z uvedbo poravnavanja in odloženega pregona (Filipčič, 2015). Spremembe, uvedene z novim kazenskim zakonikom so bile dobro sprejete v praksi. Poleg novih vzgojnih ukrepov je bila uvedena nova oblika kazni: denarna kazen, ki odpira določena vprašanja o zadostni tretmanski naravnosti. Zamišljena je bila kot kombinacija zasledovanja namena kazni in vzgojnih ukrepov. To izhaja iz same zakonske dikcije 88. člena Kazenskega zakonika (KZ), ki sodišče pri izreku denarne kazni napotuje na upoštevanje namena vzgojnih ukrepov. Dodatno se vzgojni namen kaže iz postavljene zahteve, da lahko sodišče denarno kazen izreče le, če jo mladoletnik po svojih dohodnih zmožen tudi sam plačati, pri čemer se odvzem finančnih sredstev enači z izgubo določenih ugodnosti, ki bi si jih z njimi lahko privoščil in tako ta ukrep primarno služi za pozitivno razvijanje osebne odgovornosti mladoletnika. Nadaljnja sprememba se nanaša na zmanjšanje višine kazni mladoletniškega zapora, kar nakazuje na manjšo represivno naravnost mladoletniškega kazenskega prava. V isti luči lahko interpretiramo tudi možnost, da lahko državni tožilec v postopku zoper mladoletnika pod določenimi pogoji odloži kazenski pregon pod pogojem, da mladoletnik izpolni določene naloge v smeri zmanjšanja ali odprave škodljivih posledic kaznivega dejanja.

Prednostno so upoštevana spoznanja pozitivistične šole kazenskega prava, kar se kaže iz optimističnega pričakovanja intervenirati v razvoju mladoletnika z namenom pozitivnega vplivanja nanj. To je moč doseči predvsem z vzgojnimi ukrepi, ki so predvsem zamišljeni kot ukrepi, s katerimi se družba s posebnim sankcioniranjem mladoletnikov želi korigirati sama sebe na način, da z zagotavljanjem intenzivnejše vzgoje izpopolni v preteklosti zanemarjeno pozitivno vplivanje na mladoletnika. Vloga države je pri kazenskopravnem obravnavanju mladoletnikov predvsem zaščitniška (Horvat, 2015 po Bele).

Mladoletnikom se odvzame prostost zaradi storitve kaznivega dejanja kot skrajni ukrep in za najkrajši možni čas. Zaprti mladoletniki morajo biti ločeni od polnoletnih zapornikov, razen če to ni v njihovo korist. Institucije, kjer so nameščeni, morajo odvzem prostosti izvrševati z namenom vzgoje, in ne kaznovanja (Filipčič, 2015 po Allen).

Od osemdesetih let prejšnjega stoletja mladoletniško kazensko pravo poleg uvajanja procesnih garancij še en pojav: omejevanje oziroma zmanjševanje intenzivnosti intervencij. Temelji na idejo odvracanja od formalnega postopka v primerih lažjih kaznivih dejanj. Raziskave namreč kažejo, da ima formalna intervencija lahko škodljive učinke, ki otežujejo mladoletnikovo resocializacijo. Poleg tega različne oblike odvracanja dajejo vzgoji prednost pred kaznovanjem in razbremenjujejo sodišče. Praviloma o odvracanju odloča tožilec (Filipčič, 2015).

Senzacionalistično poročanje v medijih o posamičnih primerih nasilnih kaznivih dejanj ustvarja izkrivljeno podobo mladoletniške kriminalitete; nastaja vtis, da je mladoletniške kriminalitete vse več, še posebej nasilne. Takšna podoba je pogosto tudi razlog za spreminjanje zakonodaje v smeri

ostrejšega obravnavanja mladoletnikov, da bi se njihova kriminaliteta zaježila in da družba ne bi bila več ogrožena (Filipčič, 2015).

Uradne statistike in številne raziskave ne potrjujejo povečanja kriminalitete. V Evropi in ZDA se je mladoletniška kriminaliteta res povečevala v letih 1960-1980 in še v zgodnjih devetdesetih letih. V tem obdobju se je povečala predvsem premoženjska kriminaliteta. Naglemu povečanju kriminalitete v tem obdobju ni sledilo zaostrovanje kaznovanja mladoletnikov. Celo nasprotno, manj je bilo obtoženih in obsojenih, zmanjšalo se je število zavodskih ukrepov in povečalo število ukrepov, ki se izvršujejo v mladoletnikovem okolju. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je v večini evropskih držav mladoletniška kriminaliteta zmanjšala ali ostala na isti ravni (Filipčič, 2015).

Obseg kriminalitete mladoletnih storilcev kaznivih dejanj zajema okrog dva odstotka celotne kriminalitete. Število kaznivih dejanj, ki jih storijo mladoletniki, upada; ta pojav je zelo izrazit, saj se je v zadnjih desetih letih njihovo število več kot prepolovilo. Struktura kaznivih dejanj je stabilna, z manjšimi nihanji; nasilna kriminaliteta ima okrog osem odstotni delež, med nasilnimi kaznivimi dejanji prevladujejo lahke telesne poškodbe. Obseg in značilnosti mladoletniške kriminalitete pomembno vplivajo na stabilnost slovenskega modela obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, ki je bil oblikovan 1959, torej v času, ko je v Evropi prevladoval zaščitniški model. Temeljna usmeritev takratnega sistema je bila pomoč mladoletnemu storilcu in se je ohranila vseh nadaljnjih petinpetdeset let. K temu sta pomembno prispevala tudi raziskovanje mladoletniške kriminalitete in zavzemanje stroke za ohranitev elementov zaščitnega modela (Filipčič, 2015).

Upravičeno lahko trdimo, da je mladoletniško kazensko pravo najbolj stabilen podsistem slovenskega kazenskega prava, saj je bilo deležno le dveh večjih sprememb v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ki ta elemente zaščitniškega modela še utrdili: (1) nabor vzgojnih ukrepov je bil razširjen z novim ukrepom, ki se izvršuje v mladoletnikovem okolju (Navodila in prepovedi), (2) državni tožilec je dobil več možnosti za odvrčanje od formalnega postopka z uvedbo poravnavanja in odloženega pregona (Filipčič, 2015).

Čeprav je slovenski model usmerjen predvsem v vzgojo mladoletniških storilcev kaznivih dejanj pa lahko kot pomanjkljivosti naštejemo (Horvat, 2015): premajhno individualizacijo obravnavanja mladoletnikov, premajhen poudarek alternativnim načinom obravnavanja mladoletnikov in nedoslednem spoštovanju procesnih garancij mladoletnikov pri njihovem obravnavanju.

Sprejem posebne zakonodaje na področju mladoletniške delinkvence je pri nas že vrsto let predviden v Kazenskem zakoniku in bi pomenil celovito rešitev obravnave mladoletnikov v kazenskem pravu. Osnutek Zakona o obravnavanju mladoletnih prestopnikov (Horvat, 2015) zasleduje naslednje cilje: pri obravnavanju mladoletnikov so dosledno spoštovane njihove pravice; namen obravnavanja mladoletnikov je pomoč, vzgoja in prevzgoja mladoletnika in ne kaznovanje-izbor in izvrševanje vseh ukrepov zato temelji na mladoletnikovi osebnosti, duševni razvitosti, potrebi po pomoči, pri čemer so vsi ukrepi omejeni s težo izvršenega dejanja, kar pomeni, da je upoštevano načelo sorazmernosti; alternativni načini obravnavanja imajo prednost pred formalnim kazenskim postopkom, ki se konča z izrekom sankcije; mladoletnikom se le izjemoma in za najkrajši potreben čas izrečejo ukrepi, s katerimi se jih izloči iz njihovega okolja, mladoletniku mora

biti izrečen vzgojni ukrep, ki najbolj ustreza njegovim individualnim potrebam po pomoči in nadzoru in takoj, ko je namen dosežen, mora biti ustavljeno njegovo izvrševanje ali mora biti nadomeščen z ustrežnejšim ukrepom; organi, ki sodelujejo v postopku proti mladoletniku, morajo imeti dovolj široko diskrecijo, da lahko svoje odločitve prilagodijo individualnim potrebam mladoletnika; v postopku proti mladoletniku sodelujejo osebe z dodatnimi znanji s področja mladoletniškega prestopništva in pravic otrok.

Pogovor z odvetnikom, gospodom Markom Pušem je potekal 15. 1. 2018.

Kakšne možnosti izobraževanja imajo mladoletni zaporniki?

Srednjo šolo ali fakulteto lahko delajo brez problema, normalno opravljajo izpite, vendar praviloma ne obiskujejo pouka in ne hodijo na predavanja.

Kako pridete v stik z mladoletniki?

Po navadi me pokličejo starši, mladoletniki me le redko sami pokličejo. Dogovorimo se za čas srečanja, potem pa povem, če lahko primer prevzamem.

Na podlagi česa se odločite ali boste primer prevzeli? Kako poteka srečanje?

Primer zavrnem samo, če nimam časa, strank ne izbiram na podlagi storjenega kaznivega dejanja. Na prvi posvet mladoletniki prvič pridejo največkrat skupaj s starši, vendar ob tem skušam doseči, da na naslednji obisk pridejo sami, saj se tako lažje odprejo, so bolj sproščeni in mi povedo več podrobnosti, saj lahko le tako pripravim kvalitetno obrambo. Bolj se obnese, da so mladoletniki sami na sestankih, saj jim je pred starši pogosto neprijetno še enkrat razlagati celo zgodbo. Razložim jim kako bo potekal postopek, predstavim kakšne možnosti imajo na sodišču in kakšne kazni lahko sledijo.

Kdo je lahko navzoč na sodišču in kako je sestavljena porota?

Na sodišču so lahko navzoči starši in organi socialne službe, ki imajo tudi poseben status saj morajo podati svoje strokovno mnenje.

Porota je sestavljena iz 3 članov: sodnik, ki je specializiran za sojenje mladoletnikom in še dva porotnika iz kroga vzgojiteljev (profesorji, učitelji, vzgojitelji).

Kakšen je po navadi vzrok, da mladoletnik stori kaznivo dejanje?

Največkrat so vzrok družinske in s tem povezane socialne težave, razvezani starši, nasilje staršev ali pa nepravilna vzgoja. Vendar mladoletniški primeri nasploh niso tako zelo pogosti, v povprečju obravnavam dva do tri letno.

Kakšne so po navadi kazni, na podlagi česa se sodnik odloči?

Sodnik se odloči na podlagi teže kaznivega dejanja, okoliščin, v katerih je bilo to storjeno, upošteva tudi družinske razmere, obnašanje mladoletnika po storjenem kaznivem dejanju in predkaznovanost. Če je mladoletnik obravnavan prvič, po navadi dobi milejšo kazen (na primer strožje nadzorstvo CSD), pogosto pa se iz razloga smotrnosti tudi ustavi kazenski postopek, saj sodnik ugotovi, da bi bilo kaznovanje nesmotrno ali celo nesmiselno. Mladoletnikom se redko izrekajo zaporne kazni.

Katerih kaznjencev je več; povratnikov ali takšnih, ki so kaznivo dejanje storili prvič?

Razmerje je približno enako, mogoče je malo več tistih, ki so kaznivo dejanje storili prvič. Povratniki, ki kazniva dejanja izvršujejo kot mladoletniki, se pogosto tudi v polnoletnosti znajdejo v sodnih postopkih, velikokrat so vpletena mamila.

V kakšnih primerih ti lahko sodijo kot mladoletnemu, čeprav si že polnoleten?

Kadar gre za kaznivo dejanje, kjer so vpleteni mladoletni in polnoletni skupaj. Takrat sodnik poskuša ločiti postopek, da se vsakemu sodi posebej, vendar to pogosto ne gre. Takrat se

sodi vsem kot polnoletnim. Kot mladoletnemu pa se sicer sodi tudi če je kaznivo dejanje storjeno v mladoletnosti, pa obsojenec med postopkom postane polnoleten (vendar le do 21. leta starosti).

Vsak mladoletnik pa mora imeti od začetka postopka ves čas odvetnika, vedno mora biti navzoč pri sojenju in ne sme se ga osebno vabiti na sodišče, ampak preko staršev. Pri mladoletniških postopkih se lahko odvetnik, tožilec ali sorodstvo pritoži tudi proti mladoletnikovi volji. (npr. pritožba zoper sodbo).

Koliko časa traja postopek in koliko časa je lahko mladoletnik v priporu?

Postopki proti mladoletnikom so praviloma hitri, skuša se poskrbeti, da je zanj čim manj stresen. Mladoletniki se redko znajdejo v priporu, le v primerih hujših kaznivih dejanj in predvsem, če obstaja nevarnost, da bi ga mladoletnik ponovil ali da če obstaja nevarnost, da bi pobegnil. Mladoletniki ne smejo biti priperti skupaj s polnoletniki, v priporu pa so lahko do treh mesecev.

Se spomnite kakšnega zanimivega primera, ki ste ga obravnavali?

V neki slovenski vasi so trije polnoletniki v preteklosti že večkrat napadli mladoletnika in ga hudo pretepli. Zato je s seboj začel nositi nož, ki ga je, ko se je napad ponovil, tudi uporabil in ranil enega od napadalcev. Na prvi stopnji je bil spoznan za krivega, na mojo pritožbo pa je bil kasneje na višjem sodišču oproščen, saj je dejanje storil v samoobrambi in deček ni bil problematičen (miren, nekonflikten, lepe ocene, resna punca, priden, pomagal doma na kmetiji). Prav ta primer kaže na nujnost sodelovanja odvetnika v kazenskem postopku proti mladoletnikom.

2. 2 IZOBRAŽEVANJE ZAPORNIKOV

Althusser (2000) trdi, da v šoli pridobimo znanja, ki jih družba potrebuje za svoj obstoj, hkrati pa se naučimo pravil ustreznega ravnanja. To se najbolj pokaže pri tistih članih družbe, ki kršijo pravila. Družba se ne zadovolji zgolj s kaznijo, ne, kršitelj se mora naučiti znanj in v družbi sprejemljivega obnašanja. Zato se kršitelje izloči iz družbe in se jih skuša prevzgojiti in usposobiti, da postanejo koristni člani družbe.

Obravnavanje zapornikov zajema pet osnovnih vsebinskih področji (Peric, 1999):

prvo opredeljuje osnovne cilje in načine tretmana, drugi štiri pa delo zapornikov, izobraževanje zapornikov, telesno vzgojo, šport in rekreacijo. Zapor oziroma zapiranje ljudi zaradi odvzema prostosti je že sama po sebi kazen. Zaradi tega razmerja zapiranja in zaporski sistemi ne smejo povečati trpljenja, ki ga ta kazen povzroča razen trpljenja kot spremljajočega pojava pri utemeljeni izolaciji ali vzdrževanju potrebne discipline. Zato bi bilo potrebno v zaporniških sistemih sprejeti ukrepe, ki zagotavljajo:

- Skladnost življenjskih razmer s človeškim dostojanstvom in običajnimi družbenimi normami
- Da se negativne posledice zapiranja in razlike med življenjem v zaporu in zunaj njega in ki vodijo do izgube samospoštovanja in občutka odgovornosti pri zaporniku zmanjšajo na najmanjšo možno mero
- Da se ohranijo in okrepijo tiste vezi zapornikov z njegovo družino in zunanjo skupnostjo, ki so v interesu zapornikov in njihovih družin

- Da se zapornikom da priložnost za razvijanje sposobnosti in spretnosti, ki bodo povečale možnosti za njihov uspešni povratek v družbo po odpustu s prestajanja kazni.

Zapornikom morajo biti dostopne in na voljo, da bi to lahko dosegli, vse ustrezne poboljševalne, izobraževalne, moralne, duhovne in ostale zmogljivosti v skladu z njihovimi individualnimi potrebami (Peric, 1999). Zaporniški tretmaji bi zato morali vsebovati duhovno podporo in priložnost za koristno delo, strokovno vodenje in usposabljanje za izobraževanje, telesno vzgojo, razvoj družbenih sposobnosti, nudenje nasvetov ter za skupne rekreativne aktivnosti zapornikov. Te aktivnosti naj bodo organizirane in izvajane tako, da se zapornikom zagotovi čim več priložnosti, ki jih nudi zunanja skupnost, da bi se na ta način povečala želja zapornikov, da se uspešno vrnejo v skupnost po odpustu na prostost. Čim več zapornikov naj se namesti v ustanove odprtega tipa ali v takšne ustanove, ki omogočajo več kontaktov z zunanjim svetom.

Tretman govori tudi o vlogi in pomenu izobraževanja zapornikov (Peric, 1999). Najprej poudarja, da mora biti v vsaki ustanovi organiziran obsežen izobraževalni program, da bi se lahko vsem zapornikom ponudila priložnost za uresničitev vsaj kakšne njihove osebne potrebe ali ambicije. Cilj takšnega izobraževalnega programa v ustanovi je uspešna resocializacija, izboljšanje morale in vedenja zapornikov in njihovega samospoštovanja. Na izobraževanje zapornikov je potrebno gledati kot na sistematično aktivnost, ki skupaj z delom zapornikom daje enak status in osnovni prispevek k tretmaju, ki se izvaja v običajnem delovnem času. Posebno pozornost bi morale zaporniške uprave nameniti izobraževanju mladih zapornikov, nato tujim državljanom in zapornikom s posebnimi kulturnimi in narodnostnimi zahtevami. Poleg tega je

potrebno organizirati tudi specifične programe korektivnega izobraževanja zapornikov, ki imajo posebne probleme (nepismenost). Programi izobraževanja zapornikov morajo biti, kolikor je to izvedljivo, integrirani v nacionalni izobraževalni sistem tako, da lahko zaporniki brez večjih težav nadaljujejo izobraževanje po odpustu iz zapor.

Splošno in strokovno izobraževanje imata v zaporniškem vzgojnem sistemu že dalj časa važno vlogo (Peric, 1999). Tudi v zaporniškem izobraževalnem sistemu je prišlo do pomembnih sprememb glede narave in namena izobraževalnih programov z zaporniki. Izobraževanje se bolj ukvarja z obogatitvijo posebnega izkustva, krepitevijo osebnosti in družbene koristnosti ter s povečanjem možnosti za resocializacijo. Zadnja leta so takšni pogledi na izobraževanje zapornikov dobili vse večjo veljavo v zaporniških sistemih in sicer tudi kot odgovor na zahteve družbe in kot spodbuda, povezane s problemom brezposelnosti.

Zaporniki, ki so vključeni v izobraževalne programe v skladu s svojimi potrebami, ne smejo biti krivično kaznovani s prikrajšanjem plačila (Peric, 1999). V zaporu morata biti status dela in status izobraževanja izenačena. Poseben poudarek je dan tudi pomenu dopolnilnega osnovnega oziroma splošnega in poklicnega izobraževanja za resocializacijo zapornikov. Vse večja vloga izobraževanja v zaporu je izzvala potrebo po oblikovanju zaporniških knjižnic. V zvezi s tem se poudarja, da je cilj moderne zaporniška edukacije popolno sodelovanje zaporniških knjižnic z zunanjimi javnimi knjižnicam, kar zapornikom omogoča dostop do čim večjega števila knjig in drugih publikacij s področja beletristike, ideologije, znanosti in umetnosti. Vsebovati mora tudi široki izbor knjig za osebno razvedrilo pa vse do znanstvene

literature, pri čemer je treba zapornike primerno vzpodbujati, da knjižnico v čim večji meri uporabljajo.

Tako ugotavljata (Deželak, Deželak, 2002): idealni cilj institucij izobraževanja je: vsakemu omogočiti izbor takšnega šolanja, ki ga želi, kar bi mu pomagalo pri izbiri poklica. Problem vključevanja obsojencev v izobraževalne procese je finančne narave, ker poteka samoplačniško, pri tem pa premalo pomagajo centri za socialno delo in zavodi za zaposlovanje. Pripravljenost za izobraževanje ni tako zelo velika. V principu je tako, da morajo sami izkazati interes, da se izobražujejo. V zaporu se mora naučiti, da uporablja svoje talente (kar zmore), motivacijo (kar hoče) in izobrazbo (kar zna). Z veliko zavzetostjo se tudi pri odraslih doseže marsikaj, vendar ne smemo biti razočarani tudi nad neuspehi, ki bodo v nekem obsegu stalni spremljevalci pri izvajanju resocializacije. Delovno okolje štejemo za pomembnega socializatorja. Zaporniki se pri delu učijo medsebojnih odnosov, složnosti in reagiranja v vsakdanjih situacijah. Izbira pravega dela je ključna, da bi dosegli svoje zmožnosti za posamezne tipe dela in zainteresiranost, saj je zadovoljstvo pri delu, kot tudi po dobro opravljenem delu, odločujoč faktor pri realizaciji zastavljenih ciljev resocializacije in načrtovanju za poklicno napredovanje. Zapornikom dani ali pridobljeni življenjski cilj odvzame ogromno prostega časa, saj ga morajo čim dejavneje uresničevati in izkoristiti za zmanjševanje kulturnih, družbenih, intelektualnih in drugih zaostankov. Pri delu se lahko konstruira dobro vzdušje, pri čemer se družabno življenje zapornikov lahko omeji na delovni prostor. V zaporih se fizično izolacijo od zunanjega sveta blaži s preokupacijo z delom. Najbolje je za tiste, ki zmorejo svoje interese poiskati med dolžnostmi na delu. Glavna poanta dela ni toliko v tem, da bi se zapornike opazovalo, analiziralo njihovo

vedenje, odnos do dela ali vezi na delovnem mestu, kot dejstvo, da se posamezniki sami analizirajo in poiščejo svoj jaz.

Odbor ministrov v Svetu Evrope je 13. oktobra 1989 v Strasbourgu sprejel in pojasnil priporočila državam članicam o izobraževanju v zaporih kot temeljne človekove pravice in o pomembnosti izobraževanja za razvoj posameznika in družbe (Vitez, 2014). Veliko število obsojencev ima neuspešne izobraževalne izkušnje, zato je izobraževanje le-teh nujno. Izobraževanje v zaporih je pomembno zaradi humanizacije zaporov in izboljšanja razmer v njih ter pripomore k lažji vrnitvi obsojencev v družbo. Odbor ministrov vladam držav priporoča uporabo politike o izobraževanju zapornikov in naslednje poudarke:

- Izobraževanje mora biti omogočeno vsem zapornikom.
- Izobraževanje za obsojence mora biti organizirano tako kot je organizirano za podobne starostne skupine v družbi izven kazenskih institucij.
- Cilj izobraževanja v zaporih je osebni razvoj.
- Vsi zaposleni v kazenskih ustanovah morajo vzpodbujati obsojence k izobraževanju.
- Med prestajanjem zaporne kazni mora imeti izobraževanje enak status kot delo.
- Obsojence je potrebno vzpodbujati k aktivni vključitvi v različne oblike izobraževanja.
- V zaporih se morajo uporabljati ustrezne oblike izobraževanja odraslih.
- Obsojencem, ki imajo težave z učenjem, branjem in pisanjem, je potrebno nuditi posebno pozornost.
- Naloga poklicnega izobraževanja je usposabljanje obsojencev in poznavanje razmer na trgu delovne sile.
- Dobro opremljene knjižice morajo biti dostopne vsem obsojencem.

- Šport in telesna vzgoja morata biti pomembni aktivnosti za obsojence.
- Ustvarjalne in kulturne dejavnosti imajo velik pomen, ker pripomorejo k razvoju obsojencev in jim omogočajo samopotrditev.
- Socialno učenje mora vsebovati praktične komponente, ki obsojencem olajšajo vrnitev v družbo po prestani kazni in so jim v pomoč v vsakdanjem življenju.
- Obsojencem je potrebno omogočiti vključevanje v izobraževanje izven kazenskih ustanov.
- Pri izobraževanju, organiziranem v zaporu, je potrebno sodelovanje zunanjih ustanov.
- Vzpodbujati je potrebno nadaljnje izobraževanje obsojencev po odpustu iz zapora.
- Za zagotovitev izobraževanja obsojencev morajo biti na voljo sredstva, oprema in osebje.

Slovenski Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1, Uradni list RS, št.22/00, 113/05, 70/06, 110/06, 76/08, 40/09, 109/12 in 54/15) v 102.členu sledi priporočilom Sveta Evrope:

(1) Zavodi morajo skrbeti za izobraževanje in poklicno usposabljanje obsojencev.

(2) Izobraževanje obsojencev v zavodu se izvaja v skladu s predpisi s področja vzgoje in izobraževanja. Izobraževanje se lahko organizira v zavodu ali tudi zunaj njega v sodelovanju z vzgojno-izobraževalnimi organizacijami in izobraževalnimi zavodi.

(3) Pri izbiri izobraževalnega programa in obsojenčevega poklica je treba upoštevati njegove zmožnosti in nagnjenja, možnosti zavoda in druge okoliščine.

(4) Izobraževalni program lahko obsojenci izpolnijo v krajšem času, kot to določa predmetnik in predpisi o trajanju šolanja, vendar je treba zagotoviti tako raven znanja, kot jo zahteva izobraževalni program rednega šolanja.

(5) Posameznim obsojencem se lahko na njihove stroške v skladu z njihovim osebnim načrtom omogoči izobraževanje tudi na drugih vzgojno-izobraževalnih organizacijah.

Začetni posredniki med zaporniki in šolo so v začetku zaposleni v zaporu. Urejajo vse potrebno: vpis, izposojajo gradiva, z učitelji se dogovorijo. Ko presodijo, da lahko zaporniku zaupajo, prihaja v šolo z uniformiranim spremljevalcem, kasneje z vzgojiteljem, ki ne nosi uniforme. Povsem razumljivo je, da je to proces in je potrebno iti čez vse naštetе faze. V Celju lahko zaporniki v sodelovanju z Ljudsko univerzo Celje dokončajo osnovno šolo. Ta program je brezplačen in se izvaja v prostorih zapora. Osnovna šola je po naši zakonodaji obvezna, žal to ne velja za srednjo šolo. Zaporniki imajo sicer možnost izobraževati se na stopnji srednje šole, a z veliko omejitvami. Zapor ni odprtega tipa, kar pomeni, da zapornik ne more pridobiti statusa rednega dijaka. Eden izmed pogojev za ta status je namreč redno obiskovanje pouka, sodelovanje pri drugih aktivnostih, ki so sestavni del pedagoškega procesa; to so obisk kina, gledaliških predstav, strokovne ekskurzije. V letnih delovnih načrtih so te dodatne aktivnosti opredeljene kot obvezne in izbirne vsebine. Na leto jih mora redni dijak splošnega programa kot je na primer gimnazijski opraviti devetdeset ur, v zadnjem letniku se število teh ur zmanjša na trideset. V primeru prevelike odsotnosti od pouka se dijak izključi iz šole brez postopka.

Dijaki lahko izberejo vpis v gimnazijske programe. Slednji so delijo na splošne in strokovne gimnazije. Program se zaključi s splošno matura. Omejitev je zgoraj omenjena: obvezna prisotnost pri pouku in pridobivanje ur z dodatnimi vsebinami.

V programih srednjega strokovnega izobraževanja pridobi slušatelj naziv tehnika na primer strojni tehnik, ekonomski tehnik. Program se zaključi s poklicno matura. Omejitve pri pridobivanju te izobrazbe za zapornike je že zgoraj omenjeni obveza prisotnosti pri pouku in pridobivanje ur z dodatnimi dejavnostmi. Pri izbiri programov srednjega strokovnega izobraževanja se pojavi še dodatna omejitev, in sicer opravljanje obveznega praktičnega dela; to velja zlasti za višje letnike, kjer je opravljen praktični del sestavni del učne obveze.

V našem šolskem sistemu lahko slušatelji izberejo tudi programe srednjega poklicnega izobraževanja. V teh programih se slušatelji izobražujejo tri leta, programe pa je mogoče nadaljevati v programu poklicno-tehničnega izobraževanja v tako imenovanih 3+2 programih. Po zaključku triletnega programa dijaki opravljajo zaključni izpit, po zaključku poklicno-tehničnega izobraževanja pa poklicno matura. V triletnem programu je praksa sestavni del pouka že v prvem letniku. V drugem letniku je še več. Koliko dni oziroma ur in način izvajanja praktičnega dela je odvisen od programa, ki ga slušatelj obiskuje. Nekatere šole zagotovijo opravljanje tega praktičnega pouka v okviru šole ali z zunanjimi izvajalci, ki zagotavljajo, da dijaki dobijo primerno praktično izobraževanje. Še več praktičnega pouka se v tem programu izvaja v tretjem letniku. Dijak tretjega letnika takšnega programa lahko preživi na praktičnem usposabljanju tudi štiri mesece od desetih mesecev pouka.

Mladoletniki, ki so obsojeni na kazen zapora, to kazen prestajajo v Celju. Izbor je nadaljnjega šolanja je omejen na bližnje šole. Sam zapor se nahaja v centru mesta, prav tako večina srednjih šol v Celju: I. gimnazija v Celju, Gimnazija Celje-Center, Srednja šola za gostinstvo in turizem Celje, Ekonomska šola Celje, Šolski center Celje, Srednja zdravstvena šola Celje, Glasbena šola Celje in Srednja šola za hortikulturo in vizualne umetnosti Celje.

Zapornik mora pri izbiri upoštevati, da se lahko izobražuje le kot odrasel, kar omeji izbor na šole, ki izvajajo programe za odrasle. K temu je še potrebno prišteti stroške za šolanje, saj ta vrsta izobraževanja na voljo le ob plačilu vpisnine, izpitov in konzultacij. Izbor šol se zaradi teh omejitev zoži na Srednjo šolo za gostinstvo in turizem, Ekonomsko šolo Celje, Šolski center Celje, Srednjo zdravstveno šolo in Srednjo šolo za hortikulturo in vizualne umetnosti. Zapornik ima na teh šolah možnost pridobiti izobrazbo na tri- in štiriletnih programih (srednje poklicno izobraževanje, srednje tehnično izobraževanje in poklicno-tehnično izobraževanje). Programov je veliko in so izredno raznovrstni. V nadaljevanju so naštetih po posameznih šolah.

Šolski center Celje ponuja največ programov. V programu izobraževanja odraslih ponuja naslednje programe:

- avtoservisna dejavnost (avtokaroserist, avtoserviser in avtoservisni tehnik (PTI),
- elektrotehnika in računalništvo (elektrikar, elektrotehnik, elektrotehnik (PTI) in tehnik računalništva, kjer je možno izbrati modul programer in modul vzdrževalec),
- gradbeništvo (gradbeni tehnik, gradbeni tehnik (PTI), izvajalec suhomontažne gradnje, pečar - polagalec

keramičnih oblog, pomočnik pri tehnologiji gradnje, tesar in zidar),

- kemija (kemijski tehnik),
- kozmetika in frizerstvo (frizer in kozmetični tehnik),
- logistika (logistični tehnik),
- medijska tehnika (medijski tehnik),
- strojništvo (inštalater strojnih inštalacij, klepar - krovec, mehatronik operater, pomočnik v tehnoloških procesih, oblikovalec kovin - orodjar, strojni tehnik, strojni tehnik (PTI), tehnik mehatronike, tehnik mehatronike (PTI) in zlatar),
- tekstilstvo (izdelovalec oblačil, preoblikovalec tekstilij in ustvarjalec modnih oblačil) in
- varovanje okolja (okoljevarstveni tehnik).

Na Srednji zdravstveni šoli Celje se je možno izobraževati v naslednjih programih: zdravstvena nega, zdravstvena nega (PTI), bolničar-negovalac in kozmetični tehnik.

Na Srednji šoli za hortikulturo in vizualne umetnosti se je mogoče izobraževati v naslednjih programih: vrtnar, cvetličar, hortikulturni tehnik, hortikulturni tehnik (PTI) in aranžerski tehnik.

Na Ekonomski šoli Celje je možno pridobiti izobrazbo v naslednjih programih: ekonomska gimnazija, tehnik varovanja, ekonomski tehnik, trgovec, administrator, ekonomski tehnik (PTI), maturitetni tečaj in poklicni tečaj.

Srednja šola za gostinstvo in turizem omogoča odraslim izobraževanje na naslednjih programih: gastronomske in hotelske storitve, gastronomija in turizem in gastronomija (PTI).

Iz zapisanega lahko ugotovimo, da je za izobraževanje na voljo veliko raznovrstnih programov, skromna je le na ravni splošnega, gimnazijskega izobraževanja. Ta program je na voljo le na eni šoli. Slednji je najbrž manj primeren za zaporniško populacijo. Zavedati se namreč moramo, da so mladoletni zaporniki v takšnem sistemu izobraževanja v slabšem položaju, saj je tovrstno izobraževanje namenjeno odraslim in je temu tudi prilagojeno. Tako nima elementov, ki so značilni za redno šolanje; le-to poteka s postopnim dodajanjem težjih elementov na utrjeno osnovo. Prav tako ni vaj in utrjevanja snovi kot je v navadi v rednem učnem procesu. Šolanje odraslih zahteva veliko truda in motiviranosti slušatelja, saj mora večino snovi predelati sam, česar ne razume ali ne uspe predelati sam, mu razloži učitelj na urah konzultacij. Samoizobraževalcem na srednjih šolah se pomaga z internimi učbeniki, ki jih pripravijo profesorji. V njih so razloženi postopki, vzorčni primeri reševanja nalog in rešene vaje. Tako so skušajo pomagati slušateljem pri premagovanju težav pri pridobivanju znanja, katerega ga je potrebno pokazati pri posameznem predmetu. Pripravljeno gradivo je odvisno od šole in izbranega programa.

Vsemu naštetemu je potrebno dodati, da je za takšno izobraževanje potrebno še precejšen denarni vložek, saj je potrebno samo za vpisnino v posamezen program odšteti med 120,00 in 160,00 evri, k temu pa je potrebno prišteti še plačevanje izpitov, konzultacij ter plačilo zaključnega izpita ali poklicne mature. Samo iz objavljenih cenikov ni možno oceniti celotnega stroška. Najbolj si lahko to predstavimo na primeru Srednje šole za hortikulturo in vizualne umetnosti, ki poleg cenika ponuja finančni izračun za posamezni letnik. Izračun je odvisen od programa in velja ob predpostavki, da se vsak izpit iz predmetnika opravlja zgolj enkrat. Cena posameznega letnika se giblje od 405,00 do 505,00 evrov.

Za zapornike ni mogoče organizirati izobraževanja v zaporu, saj mora biti za to izpolnjen osnovni pogoj, da je dovolj slušateljev za posamezen program. Normativ za oblikovanje skupine je dvanajst do šestnajst slušateljev za posamezen program. Pri majhnem številu mladoletnih zapornikov takšnega pogoja ni mogoče doseči.

Pri formalnem izobraževanju moramo omeniti še eno obliko pridobivanja izobrazbe: nacionalno poklicno kvalifikacijo (v nadaljevanju NPK). NPK je uradno potrdilo, s katerim lahko posameznik dokazuje svojo usposobljenost za opravljanje določenega poklica.

NPK je javna listina, ki se upošteva pri pridobivanju javno veljavne izobrazbe skladno s predpisi, ki urejajo to področje. NPK so namenjene odraslim, ki nimajo javno veljavne listine o poklicni ali strokovni izobrazbi; odraslim, ki že imajo poklicne kompetence na nekem področju in vsem tistim, ki želijo napredovati v svoji poklicni karieri. Pridobitev certifikata je mogoča v postopku preverjanja in potrjevanja nacionalnih poklicnih kvalifikacij, in sicer z neposrednim preverjanjem strokovnih znanj, spretnosti in sposobnosti, določenih s katalogom standardov strokovnih znanj in spretnosti ali na podlagi listin, pridobljenih po izobraževalnih programih, ali na drug način. Pogoji za vstop v postopek preverjanja in potrjevanja za pridobitev certifikata so starost najmanj osemnajst let in izpolnjevanje pogojev, ki so za posamezna področja določeni s katalogom strokovnih znanj in spretnosti.

Iz zapisanega je razvidno, da je potrebna starost kandidata polnoletnost ter znanja in spretnosti na nekem področju. Že prej naštetе šole izvajajo programe NPK. Iz samih programov,

ki jih je možno izbrati pri pridobivanju NPK, ni možno razbrati, ali se pri posameznem poklicu opravlja samo preverjanje znanja oziroma izpit, ali pa šola pred tem organizira strnjena predavanja, ki omogočajo pridobitev ustreznega znanja za pridobitev NPK. V primeru, da je to organizirana oblika pridobivanja znanja in veščin, predavanja potekajo v popoldanskem času. Koliko ur predavanj se organizira za slušatelje, je odvisno od programa in šole, ki nudi pridobitev teh kvalifikacij. Nekateri šole ne organizirajo nobenih oblik izobraževanja v okviru NPK, ampak le preverjanje znanja. Poleg starostne omejitve je potrebno omeniti, da tudi takšno pridobivanje formalne izobrazbe ni zastonj, saj je plačljivo.

Nekateri šole ponujajo še tečaje. Tečajniki na teh tečajih pridobijo nova znanja ali že pridobljeno znanje nadgradijo. To je edina oblika izobraževanja odraslih, kjer je možno poleg plačljivih tečajev najti tudi brezplačne.

Pred gospodarsko krizo je bilo v zaporih na voljo več denarja. Del sredstev so lahko namenili za izobraževanje zapornikov. Ob zmanjševanju sredstev zaradi recesije so hitro zmanjkala sredstva za srednješolsko izobraževanje zapornikov, hkrati pa ni bilo več mogoče dobiti pomoči iz drugih virov. Pred krizo so pomagali tudi centri za socialno delo z izplačilom enkratne denarne pomoči. Sedaj so zaporniki, ki se želijo izobraževati v srednješolskih programih, odvisni pomoči svoje družine ali prijateljev, ki jim plačujejo šolanje.

Ker šolanje zapornikov - z izjemo osnovnošolskega - ni sistemsko urejeno, so v zaporu kandidirali za sredstva Evropske unije. Upajo, da bodo lahko s pridobljenimi sredstvi, pomagali tistim, ki bi se želeli izobraževati ne morejo pa

dobiti ustrezne finančne podpore. Prednost bodo dali izobraževanjem v okviru NPK. Odločitev je popolnoma razumljiva - pridobivanje izobrazbe v sistemu NPK je bistveno hitrejše in cenejše kot v sistemu izobraževanja odraslih.

Zavod za prestajanje kazni mladoletniškega zapora in zapora Celje

Intervju v Zavodu za prestajanje kazni mladoletniškega zapora in zapora Celje (v nadaljevanju zapor) smo opravili 5. 2. 2018 z gospodom Markom Reberškom. Izvedeli smo, da v zaporu je najmlajši zapornik star 17 let. Veliko zapornikov, ki prestajajo kazen mladoletniškega zapora, niso več mladoletnih. Mladoletniki so bili v času storitve kaznivega dejanja. Veliko jih nima končane osnovne šole, nekateri imajo končano osnovno šolo, nekateri tudi srednjo.

Zapornikom so na voljo neformalne in formalne oblike izobraževanja. Neformalne oblike so:

- opismenjevanje,
- delovna terapija,
- nacionalna poklicna kvalifikacija (v nadaljevanju NPK).

Pridobitev NPK je namenjena zapornikom, ki nimajo končane osnovne šole. NPK, to je pridobitev poklica in končanje osnovne šole, ali dokončanje osnovne šole je možno na Ljudski univerzi Celje. Program so izvajajo kot 6., 7., 8. in 9. razred osnovne šole.

Delovna terapija je namenjena zapornikom, ki ne zdržijo na delu, imajo težave z drogo ali slabe delovne navade.

Osebni načrt se izdelava za vsakega zapornika. V načrtu je tudi redno delo. Delo v zaporniških delavnicah ni obvezno, vendar je pogoj za pridobitev določenih ugodnosti.

Zaporniki lahko telefonirajo vsak dan med 6. in 22. uro.

V zaporu so oddelki:

- mladoletniški,
- zaprti,
- odprti in
- polodprti.

Zaporniki, ki bivajo v manjših sobah, lahko kličejo med 19. in 21. uro.

Zaporniki lahko kličejo družinske člane in osebe, ki jih je na pisno prošnjo odobril direktor zavoda. Zaporniki imajo pravico do obiskov; zapornika lahko obiščejo do tri odrasle osebe hkrati. Obisk lahko traja največ dve uri. Med pravice zapornikov sodi tudi pravica do sprehoda. Omejitev dolžine sprehoda je za odrasle zapornike dve uri dnevno, mladoletniki pa imajo možnost sprehoda omejeno s tremi urami dnevno.

Zaporniki imajo na voljo prostore za učenje; eden je večji, in sicer je to dvorana zavoda, ter manjši in sejno sobo. Zaposleni pomagajo zapornikom pri učenju.

V Sloveniji v tem trenutku še ni vzpostavljen sistem za spremljanje bivših zapornikov, vendar zaposleni povedo, da med mladoletnimi zaporniki ni veliko povratnikov. Tudi na področju spremljanja bivših zapornikov se dogajajo spremembe; za zbiranje podatkov bo skrbel novoustanovljeni Urad za probacijo.

Zaporniki, ki nastopijo prestajanje kazni, bivajo v sprejemni sobi. Zakon predvideva bivanje do 30 dni. V celjskem zaporu je ta doba teden do dva. Zaposleni v tem času spoznajo zapornika, kar jim omogoči izdelavo osebnega načrta. Velik problem je nasilje, povezano z zasvojenostjo. Obravnavanje nasilja sodi v neformalne oblike izobraževanja. Reševanju tega problema pristopajo po stopnjah: najprej rešujejo problem odvisnosti, kasneje problem nasilja. Pri slednjem sodelujejo z Društvom za

nenasilno komunikacijo. Nasilje je velikokrat posledica izredno nizke samopodobe in slabih vedenjskih vzorcev, kar vodi h konfliktnemu vedenju. Nasilne zapornike ločijo od ostalih: imajo ločene sprehode, nameščeni so v posebni prostor, jedo ločeno. Tudi komunikacijo imajo omejeno; le-ta je omejena na deset minut dvakrat tedensko. Obiski potekajo za stekleno pregrado.

Izkušnje z izobraževanjem zapornikov v srednjih šolah v Celju niso slabe.

Srednja šola za hortikulturo in vizualne umetnosti

Na šoli v izobraževanje odraslih nimajo vključenih zapornikov. Tudi na področju pridobivanja NPK je stanje enako.

Šolski center Celje

Na Šolskem centru Celje imajo zapornike, ki so vključeni v izobraževanje odraslih. Vključeni so v programe nižjega poklicnega izobraževanja (obdelovalec kovin) in srednjega poklicnega izobraževanja (elektrikar, avtoserviser in zidar). Zaporniki so uspešno opravljali izpite, dokler so bili v Celju. O izobraževanju po premestitvi v drug zavod ali po prestani kazni nimajo podatkov. V tekočem šolskem letu v izobraževanje odraslih nimajo vključenih zapornikov.

Ekonomska šola Celje

Na Ekonomski šoli Celje izobražujejo zapornike. Izobražujejo se v programih trgovec, ekonomski tehnik in ekonomski tehnik (PTI). Izkušnja je podobna kot na Šolskem centru Celje. Dokler so v Celju, so večinoma uspešni pri opravljanju učnih

obveznosti. Po prestani kazni ali po premestitvi v drug zapor o slušatelju nimajo podatkov.

Slika 2 Zavod za prestajanje kazni mladoletniškega zapora in zapora Celje

3 SKLEP

Hipoteza 1: Izobraževanje je omogočeno vsem mladoletnim zapornikom.

To hipotezo smo lahko potrdili na podlagi odgovorov gospoda Marka Reberška. Predstavil nam je postopek obravnavanja mladoletnega zapornika. Najprej skupaj sestavijo osebni načrt, ki vključuje vzgojno-izobraževalni načrt. Tim, ki obravnava zapornika se skupaj z njim odločijo o možnosti nadaljnjega izobraževanja. Zapornik se lahko sam odloči, ali se bo izobraževal in če se za to odloči, v kateri smeri se bo izobraževal. V Celju ima mladoletnik veliko možnosti za izobraževanje, saj celjski zapor sodeluje z mnogimi srednjimi šolami in ljudsko univerzo. Vsi imajo možnost izobraževanja na formalen in neformalen način.

Hipoteza 2: Mladoletniku je prostost odvzeta kot najskrajnejši ukrep.

Hipotezo smo lahko potrdili na podlagi literature dr. Katje Filipčič, Mladoletniško prestopništvo. Mladoletniku se odvzame prostost zaradi storitve hujšega kaznivega dejanja, kot so uboj, umor, poskus umora in podobno. V tem primeru je mladoletniku odvzeta prostost kot najstrožja kazen in za najkrajši možni čas. Prestopniku je zaporna kazen dodeljena z namenom vzgoje, in ne kaznovanja.

Hipoteza 3: Na sodišču je možna pritožba proti volji mladoletnika.

Hipotezo smo potrdili, saj smo na podlagi intervjuja z odvetnikom Markom Pušem ugotovili, da se lahko starši oziroma skrbniki ali odvetnik pritožijo proti volji mladoletnika. Posebej, če se jim zdi kaj sporno ali v primeru, se s čim ne

strinjajo, saj je mladoletni obtoženec še premlad, da bi lahko presojal v svoje dobro. Na sodišču so namreč lahko navzoči starši in organi socialne službe, ki imajo pri sojenju posebno vlogo, saj morajo podati svoje strokovno mnenje.

Hipoteza 4: Mladoletni zapornik mora biti vključen v izobraževanje.

To hipotezo smo na podlagi pridobljenih podatkov iz literature in pogovora z g. Markom Reberšakom ovrgli, saj ni potrebno, da je mladoletnik vključen v izobraževanje, če sam tega ne želi. Ta možnost izobraževanja mu je vedno na voljo in je zaželeno, saj pomaga kaznjencu pri resocializaciji, vendar ga v izobraževanje ne sme nihče prisiliti in ne sme biti soočen s kakšnimi sankcijami, če možnost izobraževanja zavrne.

Hipoteza 5: Mladoletni zapornik se ne more izobraževati v gimnazijskem programu.

Hipotezo smo ovrgli, saj imajo mladoletni zaporniki možnost izobraževanja v gimnazijskem programu na Šolskem centru Celje in na Ekonomski šoli Celje. Vendar se za izobraževanje v tem programu kaznjenci ne odločijo, ker je za uspešnost potrebna prisotnost pri pouku, kar pa zaporniku ni omogočeno. Večinoma so zaporniki vključeni v programe nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja.

4 ZAKLJUČEK

V nalogi smo skušali raziskati možnosti izobraževanja mladoletnih zapornikov. Že v začetku smo se spoznali, da je večina zapornikov, ki prestajajo kazen mladoletniškaga zapora, že polnoletnih. Začeli smo na začetku: pri nastanku zapora. Zapor se je kot institucija utrdil v času velikih družbenih sprememb, zlati revolucij, odprave tlačanstva in uvedbe obveznega šolstva. Vse skupaj povezujejo spremembe v proizvodnji. Pojav strojev je zahteval delovno silo, ki je znala brati in pisati. Odprava tlačanstva je v približno istem času sprostila veliko delovne sile. Nemogoče bi bilo ohraniti kaznovanje telesa v novih razmerah. To je tudi čas premikov v zasnovi mest, v dojemanju prostora in bivanja. V vse to lahko umestimo nastanek zapora.

Obsojenca so torej zaprli, ga ločili od njegovega okolja. V zaporu so ga obdali z pazniki, vzgojitelji, psihologi, psihiatri, zdravniki, pedagogi. Iz zapisa dnevnega rasporeda mladih zapornikov, ki izhajajo iz prve polovice devetnajstega stoletja, vidimo, da so se temeljne usmeritve ohranile skoraj dve stoletji. Uveden je bil natančen urnik opravil pri katerih je moral zapornik sodelovati. Vse je potekalo po zvokih bobna. Danes se po zaporih - in drugod tudi ne - bobna ne uporablja več. Ostal je urnik. Zaporniki morajo vstati ob predpisanem času, se obleči, postlati posteljo, poskrbeti za osebno higieno, zajtrkovati, poskrbeti, da so bivalni prostori v zaporu čisti. Delo in izobraževanje nista več obvezna, kot je predpisoval Pravilnik za dom mladih jetnikov. Res je tudi, da z nesodelovanjem zapornik ne dobi denarne nagrade. Ta sicer ni velika, a najbrž je možno s tem denarjem kupiti stvari, ki jih zaporniki v zaporu ne dobijo, predvsem časopis, obleko in obutev. Tisti, ki delajo v zaporniški kuhinji, skrbijo za prehrano sojetnikov. Navadno so to zaporniki, ki so izšolani za ta poklic, ali pa se izobražujejo na ustreznem

izobraževalnem programu. Izobraževanje ni obvezno. Zaporniku, ki ni končal osnovne šole omogočijo, da jo v zaporu konča brezplačno. Srednješolskih programov, ki jih lahko izbere zapornik, je veliko. Zatakne se pri že pri tipu zavora; zavor v Celju namreč ni odprtega tipa, kakor je tisti v Rogozi. Možnost rednega šolanja je tako izključena. Na izbiro je še vedno dovolj izobraževalnih programov, vendar so plačljivi.

Če se zapornik vseeno odloči za izobraževanje, se poda na težko pot pridobivanja formalne izobrazbe. Snov mora v glavnem predelati sam; obstaja možnost učiteljeve razlage v obliki konzultacij, vendar je potrebno vsako uro plačati. Zapornikom pri šolanju pomagajo zaposleni v zaporu. Pomoč je lahko posredna in neposredna. Posredna pomeni, da zaposleni pridobi gradiva, ki so potrebna za samostojno učenje. Neposredna pa, da se z zapornikom uči ali mu pomaga z razlago snovi.

Zapornik ima možnost, da dela polovični delovni čas. Vsi dokumenti, ki se nanašajo na zapornike, poudarjajo pomembnost izobraževanja. Zapornike je potrebno motivirati in nagraditi. Manj dela in več učenja ni velika nagrada, a je vseeno nagrada. Ko se zapornik nauči določeno snov, izpit opravlja izven zavora. Hoditi po ulici, v začetku z uniformiranim spremstvom, je najbrž dobrodošla sprememba za zapornike, ki so zaprti v zaprtem ali polodprtem oddelku zavora.

Namen kazni je želja po prevzgoji in izobrazbi storilca kaznivega; naučiti ga vseh veščin in spretnosti, ki so potrebne za sožitje življenje v današnji kompleksni družbi. Za to se uporabljajo razgovori s psihologi in pedagogi. Sodelovanje v skupinskih razgovorih, kjer se preverja, ali je zapornik osvojil veščine medsebojnega komuniciranja, življenja v družbi, je obvezno. Za začetek v skupnosti zapornikov. Vsi podatki so zabeleženi v zapornikovem osebnem načrtu. Zapornika se spremlja in ocenjuje njegov napredek. Ugotavlja se, kakšen je njegov odnos do sojetnikov, kako se obnaša do zaposlenih,

kakšen je njegov odnos do dejanja, ki ga je storil. Vprašanj je veliko.

Telo zapornika še vedno ni povsem njegovo. Odnos do telesa v času pred uvedbo kazni zapora in po njej ni enak; vseeno se kontroli telesa tudi danes nismo povsem odrekli. Obsojence ob prihodu pregleda zdravnik, kasneje se redno izvajajo urinski testi. Čeprav je morda to nepomembno, se zapornik tudi na takšen način nauči spoštovati avtoriteto in skrbeti za svoje zdravje.

Zapornika je sodni sistem spoznal krivega storitve kaznivega dejanja, mu naložil kazen zapora, obsojenec je nastopil prestajanje kazni zapora. Celoten sistem skrbi za zapornika, zatakne pa se prav pri najbolj poudarjenem: pri izobraževanju, tako pri formalnem kot tudi neformalnem. Institucija zapora postane njegova nadomestna družina. Zaposleni vlagajo veliko truda, da obsojenca obravnavajo v skladu z načeli, ki veljajo že skoraj dve stoletji, namreč, da je treba zapornika izobraziti in vzgojiti, da se bo po odsluženi kazni vrnil v vsakdanje življenje podprt z vsemi veščinami in znanji, ki so potrebna za bivanje v sodobni družbi.

Sistem, ki je mladostnika izločil iz njegovega matičnega okolja, ker je bilo slednje neuspešno pri socializaciji mladostnika, pri izobraževanju odpove. Ne zaradi pomanjkanja možnosti izbrati mladostniku primeren izobraževalni program, temveč zato, ker nima sredstev, da bi zagotovil le-tega. Nesprejemljivo je, da država ne spoštuje in ne izvaja lastnih zakonov, in ostalih pravnih aktov. Še bolj nesprejemljivo je, da pričakuje, da bo to namesto nje storilo okolje, iz katerega je bil mladostnik izločen. Ko je potrebno varčevati, se najprej zmanjšajo sredstva v kulturi in izobraževanju. Potem pridejo na vrsto še drugi resorji. Tudi področje pravosodja kamor resorsko sodijo zapori. Zapornikom je potrebno najprej zagotoviti ustrezne bivanjske razmere. Ko se plačajo vsi

računi za hrano, ogrevanje, elektriko in ostali nujni stroški, navadno ne ostane veliko za izobraževanje.

V Letnem poročilu je naveden podatek, da se izobražuje 92,7 odstotka mladoletnikov. Podatek bi bilo potrebno razčleniti, saj so v ta podatek vključeni mladoletniki iz Prevezgojnega doma Radeče, ki imajo možnost prostega gibanja in posledično tudi šolanja (Letno poročilo, 2014). Isto poročilo tudi navaja, da je sedemnajst mladoletnikov prekinilo šolanje. Iz podatkov ni mogoče razbrati, ali so mladoletniki nastanjeni v Radečah ali v Celju.

Na srečo se stanje spreminja. V celjskih zaporih so uspeli pridobiti evropska sredstva, zato upajo, da se njihovim varovancem obeta finančna podpora pri izobraževanju. Nove tehnologije že sedaj omogočajo online redno izobraževanje. Zaenkrat je na voljo le nekaj programov, ki so še precej dragi. Sčasoma bo takšna oblika izobraževanja postala cenovno dostopnejša. Za mladoletne zapornike z zaprtega oddelka bo pomenila možnost rednega, z razlago podprtega, izobraževanja.

5 VIRI

5.1 Knjižni viri

Althusser, L. 2000. Izbrani spisi. Ljubljana, Založba /*cf. (Rdeča zbirka).

Deželak, I, in M. Deželak. 2002. Vprašanje resocializacije zapornikov. Diplomsko delo. Ljubljana, [samozaložba].

Filipčič, K. 2015, Mladoletniško prestopništvo v Kriminologija. Ljubljana, Ius software, GV založba, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Focault, M. 2004. Nadzorovanje in kaznovanje. Nastanek zapora. Ljubljana, Krtina. (Knjižna zbirka Temeljna dela / Krtina).

Horvat, L. 2015. Alternativno prestajanje kazni mladoletniškega zapora. Diplomsko delo. Maribor, [samozaložba].

Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij. 2014. Letno poročilo. 2013. [Ljubljana], Ministrstvo za pravosodje.

Peric, K. 1999. Zapor in knjižnica. Diplomaska naloga. Ljubljana, [samozaložba].

Sociologija. Učbenik za 280-urni predmet sociologije v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja. 2004. Ljubljana, DZS.

Trifunovič, J. 2010. Vzgojni ukrepi in kazni za mladletnike v primeru mladoletniškega prestopništva. Diplomaska naloga. Ljubljana, [samozaložba].

Vitez, N. 2014. Moški in ženske v zaporih. Izobraževanje in usposabljanje. Diplomsko delo. Ljubljana, [samozaložba].

5.2 Pravni viri

Zakon o kazenskem postopku (ZKP). 2012. Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije.(Zbirka predpisov / Uradni list Republike Slovenije).

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1), Uradni list RS, št.22/00, 113/05, 70/06, 110/06, 76/08, 40/09, 109/12 in 54/15).

5.3 Spletni viri slik

Slika 1: Slavko Pengov, Kronanje v Zagrebu

(museums.si/sl/collection/object/21255/slavko-pengov-kronanje-matije-gubca-v-zagrebu, pridobljeno 10. 3. 2018).

Slika2: Zavod za prestajanje kazni mladoletniškega zapora in zapora Celje (<https://novice.si/page/wp-content/uploads/2018/02/celjski-zapori-2.jpg>, pridobljeno 10. 3. 2018).

IZJAVA*

Mentor (-ica) ,Marjeta Šelih, v skladu z 2. in 17. členom Pravilnika raziskovalne dejavnosti »Mladi za Celje« Mestne občine Celje, zagotavljam, da je v raziskovalni nalogi naslovom

Možnosti izobraževanja mladoletnih zapornikov v Celju, katere avtorji (-ice) sta Lara Renko in Nuša Zvonar :

- besedilo v tiskani in elektronski obliki istovetno,
- pri raziskovanju uporabljeno gradivo navedeno v seznamu uporabljene literature,
- da je za objavo fotografij v nalogi pridobljeno avtorjevo (-icino) dovoljenje in je hranjeno v šolskem arhivu,
- da sme Osrednja knjižnica Celje objaviti raziskovalno nalogo v polnem besedilu na knjižnicnih portalih z navedbo, da je raziskovalna naloga nastala v okviru projekta Mladi za Celje,
- da je raziskovalno nalogo dovoljeno uporabiti za izobraževalne in raziskovalne namene s povzemanjem misli, idej, konceptov oziroma besedil iz naloge ob upoštevanju avtorstva in korektnem citiranju,
- da smo seznanjeni z razpisni pogoji projekta Mladi za Celje

Celje, 12. 3. 2018 žig šole

Podpis mentorja(-ice)

Marjeta Šelih

Podpis odgovorne osebe

Bernarda Marčeta

*

POJASNILO

V skladu z 2. in 17. členom Pravilnika raziskovalne dejavnosti »Mladi za Celje« Mestne občine Celje je potrebno podpisano izjavo mentorja(-ice) in odgovorne osebe šole vključiti v izvod za knjižnico, dovoljenje za objavo avtorja(-ice) fotografskega gradiva, katerega ni avtor(-ica) raziskovalne naloge, pa hrani šola v svojem arhivu.